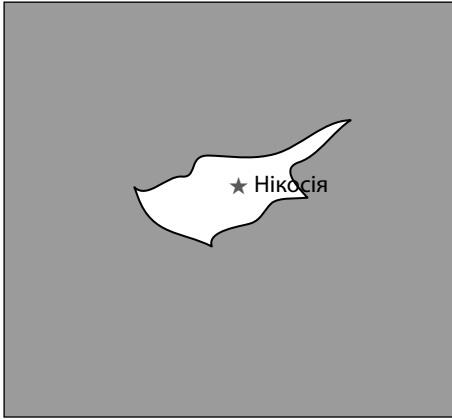

КІПР

Сучасна назва держави: Республіка Кіпр (*гр.* Κυπριακή Δημοκρατία, *тур.* Kıbrıs Cumhuriyeti). За традицією державу досить часто називають просто Кіпр (*гр.* Κύπρος, *тур.* Kıbrıs).

Перша згадка про народ/країну у писемних джерелах: Єгиптяни знали Кіпр під назвою Аляшія (Аші), перші письмові згадки про що містяться у Тель-ель-Амарнських табличках XV ст. до н. е. єгипетського фараона Тутмоса III.

Ассірійці знали Кіпр під назвою Іа-Іаднан (Аднан). У 1845 р. на Кіпрі була знайдена базальтова стела (Стела Кітіона або Кіпрська стела), встановлена за наказом ассірійського царя Саргона II у 707 р. до н. е. На ній було написано: «...і сімох царів Іа-Аднани [Adnana, Кіпру], що [лежить] серед Західного моря на відстані семи днів [шляху]. Вони розташовані так далеко, [що] ніхто з моїх царствених предків [не чув] назв їх місцевостей з давніх днів набуття ассірійської землі Ашшуром. Мешкаючи так далеко в середині моря, вони дізнались про мої подвиги, здійснені в Халдеї і Хатті, і їх серця затрепетали, [жах] впав на них. Вони прислали мені [у] Вавілон золото, срібло, вироби із чорного дерева і самшиту,

[які вважаються] скарбами їх країни, і облобизали мої ноги». Про встановлення контролю Ассирії над Кіпром йдеться й у написі на воротах палацу царя Саргона (722–705 рр. до н. е.) в Дур-Шаррукіні (фортеця Саргона), зараз Хорсабад (Ірак), де серед іншого зазначено, що він «підкорив сімох царів Іа-Іаднани [Iadnana, Кіпру], які перебувають [на островах] у морі на відстані семи днів [шляху]».

Кіпріоти під іменем Кіттім згадуються також у першій книзі Старого завіту у родоводі Ноєвих синів (Буття, 10, 4), укладеній, згідно з сучасними науковими уявленнями, у VIII–V ст. до н. е.

На мікенських глиняних табличках з м. Кнос на о. Крит (KN Fh 347+; KN K 733; KN Ga 517; KN Gg 995) та м. Пілос із материкової Греції (PY Cn 131; PY Cn 719; PY Jn 320; Py Un 443) присутній антропонім «ku-ri-ti-jo» [Кіпрій, Кіпріос], написаний крито-мікенським діалектом (лінійне письмо В) XV–XIII ст. до н. е., який означає або прізвисько купця з Кіпру, або особисте ім'я жителя Ахейської Греції, яке свідчить про зв'язки греків з Кіпром.

Сучасна назва Кіпр вперше згадується в поемі першого історично достовірного давньо-

грецького поета Гесіода «Теогонія» (VIII–VII ст. до н. е.) як місце, яке богиня Афродіта вподобала на землі: «Спочатку підпливла до Кіфер священних, Після цього ж до Кіпру [Κίπρω] пристала, омитою морем. На берег вийшла богиня прекрасна ... Її Афродітою... Боги і люди зуть... «Кіпронародженою», – що в Кіпрі [Κίπρω], омитою хвилями, народилась».

В одинадцятій пісні поеми Гомера «Іліада» (VIII ст. до н. е.) йдеться про те, що «аж на Кіпр до вух його чутка дійшла, що ахеї... На кораблях своїх мають пливти до далекої Трої». У поемі «Одіссея» (кінець VIII ст. до н. е.) острові Кіпр також згадується неодноразово, зокрема, у четвертій пісні: «Кіпр, Фінікію й Єгипет відвідавши в довгих блуканнях», у восьмій: «Афродіта, на усміхи щедра, на Кіпр полетіла, В Пафос, де гай вона має й вівар із курінням пахучим», та інших.

Створення держави. Першим відомим державним утворенням на території сучасного Кіпру вважається стародавня держава під назвою «Аляшія», що існувала в період з середини до кінця II тис. до н. е. У XVI–XIV ст. до н. е. на острові з'являються перші ранньокласові міста-держави (поліси) – Лапіфа, Калопсиди, Нітовікли, Саламіс, Кітрон, Ідаліон, Аматус та ін.

Незалежність Республіки Кіпр була проголошена 16.08.1960 р.

Історичні назви держави: Аші, Аляшія (II тис. до н. е.), Кіпрське королівство (1192–1489), Республіка Кіпр (з 1960). Північна частина острова з 1975 р. також називалась Турецька Федеративна Держава Кіпр (1975–1983), Турецька Республіка Північного Кіпру (з 1983).

Площа: 9251 км², що становить 1,5% площі території України. Власне офіційна площа Республіки Кіпр рівна 5697 км², площа самопроголошеної ТРПК становить 3300 км², а площа суверенних територій Сполученого Королівства, на яких розташовані британські військові бази Акротірі і Декелія, – 254 км².

Населення: 848 тис. осіб (на 01.01.2016, Статистична служба Кіпру). За переписом 2006 р., у ТРПК проживало 265,1 тис. осіб.

Очікувана тривалість життя при народженні: 81,8 р. (для чоловіків 79,9, а для жінок – 83,7) (2015, Євростат).

Етнічний склад населення: кіпріоти – 79,4%, іноземні громадяни – 20,3% (зокрема, греки – 3,48%, британці – 2,86%, румуни – 2,82%, болгары – 2,2%) (2011, перепис).

Чисельність українців: 2742 громадян України (2011, перепис). За даними перепису населення 2001 р. – 1250.

Столиця: Нікосія – 55 тис. осіб (агломерація – 241 тис.). **Найбільші міста:** Лімассол – 101 тис. осіб (агломерація – 180 тис.); Ларнака – 51,5 тис. осіб (агломерація – 85 тис.); Строволос – 67,9 тис. осіб (2011, перепис); Нікосія (територія ТРПК) – 51,8 тис. осіб; Фамагуста (територія ТРПК) – 37,8 тис. осіб (2011).

Державна мова: згідно з Конституцією Республіки Кіпр, офіційними мовами в країні є грецька та турецька. На території ТРПК офіційною мовою є турецька.

Релігійний склад населення: православні – 89,1%, католики – 2,9%, протестанти – 2%, мусульмани – 1,8%, буддисти 1% (2011, перепис). Водночас на території, контрольованій ТРПК, 98% населення сповідує іслам (2006, перепис). Загалом по о. Кіпр, за даними Pew Research Center (2010), християни складають 73,2% населення, мусульмани – 25,3%.

Державний устрій: президентська республіка (з 1960). **Глава держави:** президент (одночасно очолює й уряд).

Вищий законодавчий орган: Палата представників. Парламент існує з 1960 р. Історично першим квазіпарламентським утворенням на Кіпрі стала Законодавча рада Кіпру, яку було створено британською адміністрацією з метою забезпечення видимості демократичного управління на острові. До її складу входи-

ло 18 членів, 6 з яких призначалися Верховним комісаром Кіпру, а 12 обиралися турецькою (3) та грецькою (9) громадами острова.

Діюча Конституція: ухвалена 16.08.1960 р. Історично перша Конституція прийнята за часів британського правління у 1882 р.

Статус у відносинах з ЄС: член ЄС з 01.05.2004 р.; член Єврозони з 01.01.2008 р.

Статус в інших провідних міжнародних організаціях, союзах: член ООН (з 1960); член Ради Європи (з 1961); член ОБСЄ (з 1975).

Розмір ВВП на душу населення (в поточних цінах), за даними Євростату, у 2016 р. складав 21000 євро (14 місце серед EU-28); за даними МВФ – 23352 дол. США (33 місце в світі); за даними Світового банку – 23324 дол. США (29 місце в світі).

КОРОТКА ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ

Перші відомі сліди діяльності людини на Кіпрі відносяться до епохи раннього неоліту. Найвідомішим поселенням того часу є Хірокітія, заснована у VII тис. до н. е.

Першим державним утворенням на території сучасного Кіпру вважається стародавня держава під назвою «Аляшія», що існувала в період з середини до кінця II тис. до н. е. на території сучасного району Енгомі м. Нікосія. У XVI–XIV ст. до н. е. на острові з'являються перші ранньокласові об'єднання – міста-держави (поліси) Лапіфа, Калопсіди, Нітовікли та ін. Встановлюються постійні зв'язки з Єгиптом, Сірією, Палестиною. Уже в догрецький період на острові існувало власне кіпро-мінійське письмо, представлене досі не розшифрованими написами XV–XII ст. до н. е.

Важливим фактором, що наклав відбиток на увесь подальший розвиток кіпрської культури та історії, стала грецька (ахейська) колонізація Кіпру в XIV–XI ст. до н. е. Згідно з класичними грецькими міфами, багато міст острова були засновані героями Троянської

війни (XIII–XII ст. до н. е.). Вже на початку I тис. до н. е. ахейці склали значну частину населення острова. Поступово Кіпр ставав одним із світових центрів мікенської культури.

В XI–VIII ст. до н. е. на острові заснували свої колонії й фінікійці, які прийшли сюди з сірійського узбережжя. Найбільші колонії фінікійців були розташовані на місці колишніх грецьких міст Кітіон, Лапетос та Аматус.

З VIII ст. до н. е. для Кіпру починається новий період в історії його розвитку – період залежності. Першою державою, що підпорядкувала собі Кіпр, стала Ассірія. На табличках ассірійського царя Асархаддона 673/672 р. до н. е. перераховано десять грецьких, етеокіпріотських та фінікійських міст-держав, що існували тоді на території Кіпру: Пафос, Саламін, Солі, Куріон, Кітри, Кітіон, Аматус, Ідаліон, Ледра та Тамассос.

Близько 570 р. до н. е. Кіпр потрапив у залежність до єгипетського фараона Яхмоса II, що створило передумови для значного приходу єгиптян на острів.

Подальший розвиток державності та культури на Кіпрі проходив під впливом перської рабовласницької деспотії. Близько 526 р. до н. е. Кіпр був включений до складу Персії. При Ахеменідах Кіпр спочатку зберігав майже повну самостійність. У якості основних державних утворень тут продовжували існувати грецькі поліси, десять з яких були тираніями, і лише один – Ідаліон – мав демократичну форму правління. Після поновлення у 480 р. до н. е. грецько-перських війн Кіпр брав активну участь у військових діях на боці Афінів. У 449 р. до н. е. на Кіпрі біля м. Саламін відбулася велика битва між греками і персами. Не зважаючи на перемогу греків, відповідно до умов мирного договору, укладеного після битви, Кіпр усе ж таки залишився в складі перської держави.

Політичне становище Кіпру змінили військові походи Олександра Македонського, який у 333 р. до н. е. звільнив острів від персь-

кої залежності. При цьому статус дійсно незалежних міст-держав на Кіпрі змогли зберегти лише два: Саламін та Пафос. Після смерті Олександра Македонського Кіпр став предметом спору між його спадкоємцями – Антігоном та Птолемеєм – майбутнім царем Єгипту. В цій боротьбі (323–294 рр. до н. е.), що проходила з перемінним успіхом для обох сторін конфлікту, приймали участь і кіпрські царі: Саламіна, Пафоса, Солі та Аматауса – на боці Птолемея, а Кітіона, Лапетоса та Киренії – на боці Антігона. Короткий період незалежного існування Кіпру закінчився у 294 р. до н. е., коли острів увійшов до складу імперії Птолемеїв.

У 58 р. до н. е. Кіпр став провінцією Римської імперії. Невдовзі на острів починає проникати християнство. У перші століття нашої ери на Кіпрі створювалися перші єпископства в Куріоні та Агіос Філоні. Однак офіційно автокефальність Кіпрської православної церкви було визнано лише в 431 р. на Ефеському соборі.

Після розпаду у 395 р. Римської імперії на Західну та Східну Кіпр став частиною Антіохії – провінції Східної Римської імперії. Візантійські імператори приділяли Кіпру значну увагу, однак і вони не змогли вберегти острів від арабських завойовників, які у 650 р. вперше висадились на острові, а з 654 р. мали там постійний гарнізон. У 688 р. між Візантією та арабами було досягнуто домовленості про спільне володіння Кіпром. У такому статусі Кіпр перебував до 965 р., коли візантійський імператор Роман II остаточно звільнив острів від арабської влади.

В XI–XII ст. візантійські правителі Кіпру двічі намагалися проголосити острів незалежною державою. Обидві ці спроби закінчилися невдачею, а в 1184 р. владу на острові узурпував член візантійської імператорської династії Ісаак Комнін, оголосивши себе імператором Кіпру (1184–1191).

У 1191 р. Кіпр опинився на шляху армії Третього хрестового походу та був захоплений

англійським королем Річардом Левове Серце. Продовжуючи похід на Схід, Річард продав острів лицарському ордену тамплієрів. Тамплієри у свою чергу в 1192 р. продали острів колишньому єрусалимському королю, французькому лицарю Гі де Лузіньяну, який заснував Кіпрське королівство на чолі з династією Лузіньянів, що правила до кінця XV ст. У 1488 р. кіпрська королева, мати останнього короля з династії Лузіньянів венеціанка Катарина Корнаро, передала острів Венеції.

Республіка Венеція використовувала Кіпр у якості одного з центрів торгівлі зі Сходом, а також як військову базу, призначену для оборони проти Османської імперії, що стрімко нарощувала свою міць та потужність. У 1496 р. турки розпочали підготовку до захоплення Єгипту та висловили Венеції вимогу в необхідності надання їм острова для військових потреб. Венеціанці, чий флот на той час ще був найпотужнішим у Середземному морі, її відхилили. В той же час, після завоювання у 1517 р. турками Єгипту, Венеція погодилася виплачувати їм щорічну данину за Кіпр. 01.02.1570 р. посол Османської імперії в ультимативній формі висловив Венеції вимогу про негайну передачу Кіпру туркам. Після отримання відмови 01.07.1570 р. турецький флот у складі 360-ти суден підійшов до узбережжя Кіпру та висадив десант в районі Лімасолу. 9 вересня, після 50-денної облоги, турки штурмом заволоділи м. Нікосія, капітулювали також і міста Киренія, Пафос та Ларнака. Спроби антитурецької коаліції (Папа Римський – Венеція – Іспанія та ін.) вчинити суттєвий опір виявилися безуспішними; кіпрська кампанія, в ході якої турецька армія втратила 50 тис. солдатів, завершилася перемогою турків. Укладений 07.03.1573 р. мирний договір між венеціанцями та турками офіційно закріпив включення Кіпру до складу Османської імперії вже офіційно.

Фактично Кіпр знаходився у складі Османської імперії в період з 1571 по 1878 р.: у 1571–1703 рр. Кіпр був пашаликом (окремою провінцією імперії), в 1703–1785 рр. – хасом (приватним володінням) великого візира, а після 1785 р. – санджаком Галліполійського вілайєта. Обкладення християнського населення острова окрім загальних податків і спеціальним податком для немусульман (джизія) сприяло переходу частини греків-кіпріотів в іслам. При Османській імперії грецьке і турецьке населення острова мало окреме самоврядування, що заклало основу для подальшого поділу Кіпру між громадами. За перше століття панування турків через важкі податки та зловживання адміністрації на острові відбулося близько 30 повстань.

Початок процесу розпаду Османської імперії у другій половині XVIII ст. дав поштовх до активізації визвольної боротьби підкорених османами народів. Внаслідок поразки турків у російсько-турецькій війні 1877–1878 рр. Великої Британії, що намагалася створити свою стратегічну опорну базу у Східному Середземномор'ї, 04.06.1878 р. вдалося нав'язати Туреччині так звану «Кіпрську конвенцію», відповідно до положень якої англійцям надавалося право «окупації та управління» островом із зобов'язанням допомагати султану в захисті азійських володінь Османської імперії та щорічно виплачувати до султанської скарбниці суму розміром в 99800 фунтів стерлінгів.

У червні 1878 р. англійські війська висадилися на острові, розпочавши таким чином період утвердження колоніального правління Британії на Кіпрі. Англійська адміністрація з перших днів своєї діяльності зобов'язала населення Кіпру платити спеціальний податок – «данину султанові» у розмірі 99800 фунтів стерлінгів, що складало майже 70 % річного доходу острова. Цікаво, що такі щорічні внески кіпріотів привласнювалися Британією

у якості погашення кредиту, наданого Туреччині банкірами Сіті у 1855 р. Фактично Кіпр став протекторатом Великої Британії.

Перетворення Кіпру в економічний придаток англійської метрополії, нездійснені мрії кіпріотів про економічний розвиток країни під керівництвом Великої Британії посилили на острові рух за еносіс – приєднання Кіпру до Греції, який отримав в ті часи ще й економічне підґрунтя. Проте вже у листопаді 1914 р., після вступу Османської імперії в Першу світову війну на боці Четверного Союзу на чолі з Німеччиною та Австро-Угорщиною, англійський уряд в односторонньому порядку оголосив про відміну конвенції 1878 р. та анексію Кіпру. 01.03.1925 р. країну офіційно було оголошено колонією Великої Британії, що передумовило активізацію національно-визвольного руху в країні.

З самого початку Другої світової війни у вересні 1939 р. Кіпр опинився у стані війни з Німеччиною у якості колонії Великої Британії. Тим чи іншим чином у війні взяло участь майже все населення Кіпру. 6-тисячний полк кіпрських добровольців воював проти італійської армії в Греції. Починаючи з жовтня 1941 р. у складі збройних сил Великої Британії на острові та за кордоном знаходилось відповідно 19 та 5 тис. кіпріотів.

ПОЛІТИЧНА СИСТЕМА КРАЇНИ З ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХХ ст. ДО СЬОГОДЕННЯ

Після Другої світової війни рух за об'єднання історичних грецьких територій, зокрема Кіпру, з Грецією продовжує наростати серед греко-кіпрського населення острова. У січні 1950 р. проходить бойкотований турецькою громадою референдум, на якому грецька громада абсолютною більшістю голосує на підтримку еносісу. Британія відмовляється визнавати підсумки референдуму.

Збройні зіткнення греків з британцями у квітні 1955 р. призводять до створення ор-

ганізації ЕОКА (Національної організації кіпрських борців), метою функціонування якої стало досягнення негайного та безумовного об'єднання Кіпру з Грецією. Члени організації, діяльність якої мала значну підтримку населення країни, чинили збройний опір британським військовослужбовцям та здійснили ряд терористичних актів проти представників британського цивільного персоналу на Кіпрі.

Діяльність ЕОКА значно загострила негативне ставлення турецької частини острова до національно-визвольної боротьби греко-кіпріотів. У вересні 1955 р. в Туреччині проходять грецькі погроми, на Кіпрі у 1958 р. формується воєнізована Турецька організація оборони, що веде боротьбу з ЕОКА.

У 1954 р. на вимогу грецького уряду так звану «кіпрську проблему» було вперше винесено на обговорення до Генеральної Асамблеї ООН. Однак її практичне обговорення тривалий час зривалося зусиллями Великої Британії та США шляхом заохочення ними турецьких посягань на Кіпр. Це дало змогу Великій Британії, що нібито залишалася «в тіні», стати своєрідним арбітром між Туреччиною та Грецією. Наприкінці 1955 р. британський уряд розпочав кампанію із збройного придушення визвольного руху на Кіпрі. В країні було введено надзвичайний стан. Лідера греко-кіпрської громади острова архієпископа Макаріоса було заарештовано та вислано на Сейшельські острови в Індійському океані. Сотні кіпріотів було вбито та поранено.

Врешті на початку лютого 1959 р. в м. Цюріх (Швейцарія) відбулася конференція міністрів закордонних справ Греції, Великої Британії та Туреччини. За її результатами було підписано попередню грецько-турецьку угоду, положення якої стали основою для рішень Лондонської конференції, участь у якій взяли прем'єр-міністри Великої Британії, Греції та Туреччини, а також представники національ-

них громад Кіпру. Цюріхсько-Лондонські угоди таким чином склали основу майбутнього статусу острова. Їх положення передбачали можливість проголошення незалежної Республіки Кіпр та тристоронню гарантію з боку Великої Британії, Греції та Туреччини.

13.12.1959 р. відбулися вибори президента Республіки Кіпр, яким став повернений із заслання архієпископ Макаріос (1960–1974, 1975–1977). Республіку Кіпр було урочисто проголошено 16.08.1960 р. Того ж року були проведені вибори до парламенту молоді держави. Водночас, Цюріхсько-Лондонські угоди значно обмежували суверенітет Кіпру. Їх положення юридично закріплювали острів у якості військового опорного пункту Великої Британії та НАТО. В країні зберігалися англійські військові бази, Сполученому Королівству надавалося також право використання для військових цілей ділянок поза територію її баз, а також доріг, портів, аеродромів та повітряного простору над островом. Угоди передбачали й введення до країни турецьких та грецьких військ. Їх положення дозволяли втручання Великої Британії, Греції та Туреччини у внутрішні справи Кіпру. Положення нав'язаної кіпріотам конституції продовжили розділяти та протиставляти одна одній національні громади острова. У 1964 р. на острів були введені миротворчі сили ООН, які перебувають там до нинішнього часу.

У липні 1974 року кіпрськими антиурядовими силами за підтримки військової хунти «чорних полковників», що прийшла до влади в Греції і проводила курс на еносіс, на острові було здійснено спробу державного перевороту. Туреччина в якості країни-гаранта використала це як привід для введення 20.07.1974 р. своїх військ на острів з метою «відновлення конституційного порядку і захисту турків-кіпріотів». У результаті турецькі війська окупували близько 37% території острова, що призвело до його фактичного розколу на дві відособлені частини.

Економіка країни була дезорганізована, а зв'язки між громадами повністю порушені. Близько 160 тисяч греко-кіпріотів стали біженцями. У 1974–1975 рр. відбувся «обмін» населенням: турки-кіпріоти практично повністю переселилися на окуповану турецькими військами частину Кіпру, а греки-кіпріоти – на південь острова. Окрім того, за 40 років окупації Північного Кіпру туди переселилось понад 160 тис. переселенців із Туреччини. Лінія розділу, яка простягається на 180 км з заходу на схід острова, починається в передмістях селища Морфу, проходить через столичні квартали м. Нікосія та далі до м. Фамагуста. Ця лінія тривалий час була системою мінних полів, дротових загороджень, мережею кулетметних гнізд, контрольно-пропускних пунктів та в окремих місцях – залізобетонною стіною.

13.02.1975 р. керівництво турецької громади острова проголосило створення на території північної частини Кіпру так званої Федеративної турецької держави Республіка Кіпр, першим президентом якої було обрано турка-кіпріота Рауфа Денкташа. 15.11.1983 р. було оголошено про створення «незалежної держави» під назвою Турецька Республіка Північного Кіпру, яку відразу ж офіційно визнала Туреччина, заявивши при цьому про можливість підписання з новоствореною державою договору про оборону.

ТРПК до сьогодні залишається ніким не визнаною, крім Туреччини, північна частина острова вважається окупованою територією. З того часу кіпрське питання є одним із невіршених заморожених конфліктів. РБ ООН прийняла ряд резолюцій, які засуджують вторгнення турецьких військ на Кіпр і окупацію його північних територій, закликають Туреччину вивести війська з острова, а також засуджують одностороннє створення т. зв. ТРПК (зокрема, резолюції № 541 (1983), № 550 (1984) та інші).

Усі спроби вирішити, в тому числі й під егідою ООН «кіпрську проблему» – проблему

об'єднання острова – не були успішними. У квітні 2004 р. в обох частинах Кіпру пройшли референдуми з метою визначення можливості об'єднання острова. Запропонований план такого об'єднання отримав назву від імені його автора – Генерального секретаря ООН Кофі Аннана. За результатами референдуму 64,9% населення ТРПК підтримало таку ініціативу, в той час як 75,8% мешканців Республіки Кіпр її відхилили.

08.07.2006 р. в результаті переговорів лідерів грецько-кіпрської і турецько-кіпрської громад був взаємно визнаний базовий принцип об'єднання країни на основі двозональної федерації двох громад та їх політичної рівності, згідно з відповідними резолюціями ООН. Проте далі цього у переговорному процесі сторони не просунулись.

Серйозним стримуючим чинником врегулювання проблеми є присутність на півночі Кіпру неадекватно великої чисельності окупаційних сил Туреччини (понад 40 тис. проти 14 тис. військових Республіки Кіпр), наполягання турецько-кіпрської сторони на створенні конфедерації двох держав та питання права власності, залишеної греками-кіпріотами на півночі острова під час вторгнення турецьких військ.

Республіка Кіпр є президентською республікою з багатопартійною системою. Главою держави та уряду є президент країни, який обирається грецько-кіпрською громадою острова шляхом прямих виборів терміном на п'ять років. Вищим законодавчим органом країни є Палата представників, до складу якої входить 56 народних депутатів, які обираються терміном на п'ять років шляхом загальних прямих виборів. Окрім них, членами парламенту без права голосу є три депутати, що представляють релігійні групи маронітів, католиків та вірмен в країні. Також 24 мандати зарезервовані за представниками турецької громади острова, які з часу окупації не представлені в Палаті представників.

Провідними політичними партіями Кіпру є консервативна – Демократичне зібрання, яка перемагала на парламентських виборах 1985, 1991, 2011, 2016 рр. та комуністична Прогресивна партія трудового народу Кіпру «АКЕЛ», яка виграла парламентські вибори 1970, 1981, 2001, 2006 рр. Вибори 1976 р. виграла Демократична партія. Представники здебільшого цих політичних сил обирались президентами Кіпру: Демократичної партії – Спірос Кіпріану (1977–1988), Тассос Пападопулос (2003–2008); Прогресивної партії трудового народу Кіпру «АКЕЛ» – Дімітріс Хрістофіас (2008–2013); Демократичного збору – Глафкос Клірідіс (1993–2003), Нікос Анастасіадіс (з 2013).

На парламентських виборах 2001 р. АКЕЛ здобула 20 місць, Демократичне зібрання – 19, Демократична партія – 9, Рух за соціал-демократію – 4; на виборах 2006 р. АКЕЛ отримала 18 місць, Демократичне зібрання – 18, Демократична партія – 11, Рух за соціал-демократію – 5, новостворена у 2005 р. націоналістична Європейська партія – 3, Рух екологів – 1; на виборах 2011 р. першість перейшла до партії Демократичне зібрання – 20 місць, АКЕЛ – 19, Демократична партія – 9, Рух за соціал-демократію – 5, Європейська партія – 2, Рух екологів – 1; на виборах Палати представників 2016 р. Демократичне зібрання отримало 18 місць, АКЕЛ – 16, Демократична партія – 9, Рух за соціал-демократію – 3, новостворений у 2013 р. Громадянський альянс – 3, новостворений у 2016 р. на основі Європейської партії Рух солідарності – 3, Рух екологів – 2, націоналістичний Національний народний фронт – 2.

ОСОБЛИВОСТІ ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ З ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХХ ст.

Республіка Кіпр є країною з ринковою економікою, в якій провідну роль продовжує відігравати сектор надання юридичних послуг, зокрема й у сфері міжнародного податкового

планування. Крім цього, надання фінансових послуг, туризм, торгівля нерухомістю та зовнішня торгівля є найбільш важливими галузями кіпрської економіки. Основною грошовою одиницею в Республіці Кіпр з 01.01.2008 р. є євро.

Обсяг ВВП Республіки Кіпр, за даними Євростату (у поточних цінах), складав у 1998 р. 8,5 млрд євро, у 2000 р. – 10,8 млрд, у 2005 р. – 15 млрд, у 2007 р. – 17,5 млрд, у 2008 р. – 19 млрд, у 2009 р. – 18,6 млрд, у 2010 р. – 19,3 млрд, у 2011 р. – 19,7 млрд, у 2012 р. – 19,4 млрд, у 2013 р. – 18,1 млрд, у 2014 р. – 17,5 млрд, у 2015 р. – 17,6 млрд, у 2016 р. – 17,9 млрд євро. Структура ВВП Республіки Кіпр: 29,9% – сектор фінансового посередництва та торгівля нерухомістю, 25,5% – торгівля та туристична діяльність, 9,2% – промисловість та енергетика, 7,2% – будівництво, 2,3% – сільське господарство та 25,9% – надання інших послуг (2010).

Зовнішньоторговельний оборот Республіки Кіпр товарами і послугами у поточних цінах, за даними Євростату, складав: у 2006 р. – 17,8 млрд євро (експорт – 8,7 млрд, імпорт – 9,1 млрд), у 2007 р. – 19,5 млрд, у 2008 р. – 21,4 млрд, внаслідок світової фінансової кризи у 2009 р. обсяги зовнішньої торгівлі Кіпру впали до 19,2 млрд, з 2010 р. намітилось покращення показників зовнішньої торгівлі – 20,7 млрд, у 2011 р. – 21,4 млрд, у 2012 р. – 21,1 млрд, у 2013 р. – 20,9 млрд, у 2014 р. – 21,5 млрд, у 2015 р. – 21,5 млрд, у 2016 р. – 22,2 млрд євро (експорт – 11,1 млрд, імпорт – 11,1 млрд).

Основними торговельними партнерами Республіки Кіпр є Греція, Італія, Німеччина та Велика Британія, з неєвропейських країн найбільшими імпортерами є Ізраїль та Китай. Експорт кіпрської продукції також здійснюється в основному до країн ЄС, у першу чергу в Грецію, Німеччину та Велику Британію.

За даними Кіпрської агенції з питань залучення інвестицій, у 2010 р. до Кіпру надійшло 3,6 млрд євро прямих іноземних інвестицій (2009 р. – 4,1 млрд, 2007 р. – 1,6 млрд). Близько 85% загального рівня інвестицій припадає на країни Європи.

Однією з ключових галузей економіки Кіпру є туризм. Так, за інформацією Статистичної служби Кіпру, країну в 2001 р. відвідало 2,6 млн іноземних туристів, у 2005 р. – 2,4 млн, у 2010 р. – 2,1 млн, у 2012–2013 рр. – по 2,4 млн. Традиційно понад 40% іноземних туристів є британцями і близько 20% – росіянами. Загальний рівень доходу від туризму склав у 2010 р. 1,6 млрд євро, у 2011 р. – 1,7 млрд, у 2012 р. – 1,9 млрд, у 2013 р. – 2 млрд євро.

Розвиток економіки ТРПК також значною мірою визначається впливом сфери надання послуг (близько 70% ВВП), зокрема туристичних та освітніх. Внесок промисловості та сільського господарства становить близько 20 та 9% ВВП відповідно. Економіка ТРПК хоча й функціонує на ринкових засадах, проте із значною підтримкою з боку Туреччини. В грошовому обігу ТРПК знаходиться своя власна валюта – нова турецька ліра, курс якої також значною мірою залежить від економічної та політичної ситуації в Туреччині.

ІСТОРИЧНІ ЗВ'ЯЗКИ КІПРУ З УКРАЇНОЮ ДО 1991 р.

Зв'язки між Україною і Кіпром сягають часів Київської Русі, коли у 1106–1108 рр. Кіпр відвідав ігумен одного із чернігівських монастирів Даниїл Паломник. У «Хожденії ігумена Даниїла» про Кіпр сказано: «Кіпр – дуже великий острів, і багато на ньому людей, і багатий він на всіляке добро. На ньому двадцять чотирьох єпископи, митрополія ж одна... Іє там дуже висока гора, а на цій горі свята Олена хрест поставила кипарисовий великий для прогнання бісів і зцілення всіляких недуг і вклала у хрест

чесний цвях Христов... і обходив я весь той острів як належить».

Другим відомим паломником і мандрівником з України на Кіпр був уродженець с. Літки під м. Києвом (зараз Броварський р-н) монах та відомий мандрівник Василь Григорович-Барський, який у першій половині XVIII ст. відвідав Кіпр, залишивши своїм нащадкам описи та малюнки понад 50 кіпрських монастирів. Його нотатки використовувалися Кіпрською православною церквою в якості першоджерела для вивчення історії розвитку цілої низки кіпрських монастирів.

У автобіографічній книзі «Мандрі святими місцями Сходу з 1723 по 1747 рік» Григорович-Барський досить яскраво описав природу острова, його мешканців та святі місця Кіпру. Архімандрит Кіккського монастиря Ісає наступним чином описує київського мандрівника: «Ім'я Барського ми згадуємо з великою повагою. Мене як кіпріота до глибини душі проймає те, що він не був на Кіпрі стороннім спостерігачем. Він страждав, спостерігаючи за нашими бідами, переживав їх, як свої власні. Це людина-символ духовної єдності наших народів».

УКРАЇНСЬКО-КІПРСЬКІ ВІДНОСИНИ З 1991 р.

Республіка Кіпр офіційно визнала незалежність України 27.12.1991 р. Дипломатичні відносини між країнами було встановлено 19.02.1992 р. шляхом підписання у м. Нью-Йорк відповідного Протоколу.

У 1997 р. рішенням кіпрського уряду голову правління «Експобанку» Ю. Гетьманенка було призначено почесним консулом Республіки Кіпр в Україні (м. Київ). 23.03.1999 р. перший посол України в Республіці Кіпр (за сумісництвом) Д. Марков вручив вірчі грамоти президенту Республіки Кіпр Г. Клірідісу.

У серпні 1999 р. у м. Нікосія було відкрито Генеральне консульство України, а у вересні

2003 р. започатковано діяльність Посольства України в Республіці Кіпр та призначено першого посла України в Республіці Кіпр Б. Гуменюка (2003–2007). У свою чергу в жовтні 2006 р. до виконання обов'язків посла Республіки Кіпр в Україні (за сумісництвом) приступив Л. Маркідес.

У вересні 2009 р. у м. Нью-Йорк в рамках участі у 64-й сесії Генеральної Асамблеї ООН відбулася перша зустріч глав двох держав – президента України В. Ющенка та президента Республіки Кіпр Д. Хрістофіаса.

У жовтні 2009 р. Україна направила на Кіпр свій персонал для участі у Миротворчих Силах ООН з підтримання миру на Кіпрі (10 співробітників МВС України), що дозволило розширити міжнародну миротворчу діяльність України та посилило внесок України у колективні зусилля міжнародного співтовариства з підтримання миру в регіоні.

У 2010 р. відбувся обмін візитами глав парламентів двох країн. У червні Кіпр відвідала делегація Верховної Ради України на чолі з головою Верховної Ради В. Литвином, а в листопаді Україну відвідав президент Палати представників Республіки Кіпр М. Кароян. Під час візиту голови Верховної Ради України В. Литвина на Кіпр у грудні 2011 р. було підписано Меморандум про взаєморозуміння та співробітництво між парламентами обох країн.

У червні 2011 р. послом Республіки Кіпр в Україні з резиденцією в м. Київ було призначено Е. Вріонідіса.

У липні 2011 р. в Україну вперше з офіційним візитом прибув президент Республіки Кіпр Д. Хрістофіас. Під час візиту було підписано Угоди про співпрацю у сфері оборони; про економічне, наукове, технічне та промислове співробітництво; про міжнародні автомобільні перевезення; про взаємну охорону інформації з обмеженим доступом, а також відкрито кіпрське Посольство в Україні, а Д. Хрістофі-

ас запевнив українське керівництво, що Республіка Кіпр підтримуватиме Україну в усіх її прагненнях щодо підписання будь-яких документів з Європейським Союзом. У листопаді 2012 р. Кіпр з офіційним візитом вперше відвідав президент України В. Янукович. Під час візиту було підписано ряд двосторонніх документів, зокрема, Угоду про повітряне сполучення та Конвенцію про уникнення подвійного оподаткування і запобігання податковим ухиленням щодо податків на доходи.

11–12.12.2015 р. відбувся офіційний візит президента РКН. Анастасіадіса в Україну в ході якого було підписано ряд двосторонніх документів, зокрема – міжурядову угоду про співпрацю в галузі вищої освіти.

Станом на 2016 р. між Україною і Кіпром діяло 27 міждержавних, міжурядових та міжвідомчих договорів. Найважливішими з них є: Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом Республіки Кіпр про економічне, промислове та науково-технічне співробітництво, положеннями якої передбачена можливість створення Українсько-кіпрської міжурядової комісії з питань економічного, наукового, технічного та промислового співробітництва; Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом Республіки Кіпр про співробітництво у боротьбі зі злочинністю; Меморандум про взаєморозуміння між Міністерствами закордонних справ України та Кіпру про співробітництво з питань, пов'язаних з Європейським Союзом.

За даними Держстату України, Кіпр впевнено посідає перше місце серед іноземних інвесторів розвитку економіки України. Так, станом на 01.07.2014 р. обсяг прямих інвестицій із Кіпру до України склав 15 млрд 699 млн дол. США (на 01.07.2017 р. він зменшився до 9 млрд 925 млн). Основне зростання відбулось у період з 2005 р., адже на той час обсяг прямих інвестицій з Кіпру складав лише 1 млрд дол. США. Водночас спостерігається високий рівень відтоку укра-

їнських капіталів до Кіпру. Зокрема, станом на 01.07.2017 р. прямий обсяг інвестицій з України до Кіпру склав 5 млрд 931 млн дол. США (понад 90% від загального обсягу інвестицій з України).

Тривалий час український бізнес з метою легального зменшення своїх податкових витрат використовував положення угоди про уникнення подвійного оподаткування доходів та майна, підписаної між колишнім СРСР та Республікою Кіпр у 1982 р. і чинної для України. Ця угода була денонсована та втратила чинність для України 01.01.2014 р.

Станом на 2017 р. в Україні зареєстровано декілька десятків постійних представництв кіпрських компаній (переважно юридичні компанії та девелопери). На Кіпрі зареєстровано декілька тисяч юридичних осіб з капіталом українського походження (акціонерних товариств, товариств з обмеженою відповідальністю, трастів тощо).

Загальний обсяг зовнішньоторговельного обороту (товарами і послугами) між Україною та Кіпром, за даними Держстату України, складав у 2005 р. – 678 млн дол. США (експорт – 460 млн, імпорт – 218 млн), у 2006 р. – 865 млн, у 2007 р. – 990 млн, у 2008 р. – 1 млрд 817 млн, у 2009 р. – 1 млрд 310 млн, у 2010 р. – 1 млрд 502 млн, у 2011 р. – 1 млрд 588 млн, у 2012 р. – 1 млрд 616 млн, у 2013 р. – 1 млрд 699 млн, у 2014 р. – 1 млрд 274 млн, у 2015 р. – 617 млн, у 2016 р. – 564 млн дол. США (експорт – 292 млн, імпорт – 272 млн). Основну частину обсягів зовнішньоторговельного обороту (понад 85%) складають послуги.

26-27 червня 2013 р., у м. Нікосія відбулося перше засідання Спільної українсько-кіпрської міжурядової Комісії з економічного, наукового, технічного і промислового співробітництва. Іншим важливим інструментом українсько-кіпрського торговельно-економічного співробітництва є діяльність створеної у 2006 р. за сприяння Посольства України в

Республіці Кіпр та ТПП Кіпру Кіпрсько-української бізнес-асоціації. Головними завданнями її функціонування стали: розвиток та підтримка постійних торговельно-економічних відносин між Україною та Кіпром; розробка пропозицій урядам двох країн щодо можливих напрямків активізації економічного співробітництва; створення та підтримання постійного зв'язку між українськими та кіпрськими бізнесовими структурами і політичними діячами.

З метою активізації співробітництва України з Республікою Кіпр в економічній та торговельній сферах у 2008 р. відбувся організований за сприяння українського Посольства на Кіпрі перший робочий візит до України членів Кіпрсько-української бізнес-асоціації. Під час візиту за участю ТПП України та Державного агентства «Український центр сприяння іноземному інвестуванню» у Києві та Одесі були проведені презентаційні заходи та семінари комерційного спрямування, що сприяли формуванню уявлення про торговельно-економічний потенціал нашої держави та активізації торговельно-комерційних зв'язків між Україною і Кіпром. У травні 2010 р. відбувся другий візит, у рамках якого було проведено бізнес-форуми у містах Київ та Дніпропетровськ, а в липні 2011 р. – третій візит у міста Київ та Маріуполь. 2015 р. в ході офіційного візиту Президента Республіки Кіпр Н. Анастасіадіса в Україну також було проведено Українсько-кіпрський бізнес-форум, організований торгово-промисловими палатами України та РК.

У свою чергу, 2010 р. українським Посольством на Кіпрі було організовано візит делегації українських бізнесменів та представників регіональних торгово-промислових палат України (Києва, Одеси та Львова) до Кіпру на запрошення ТПП м. Пафос, в ході якого проведено українсько-кіпрський бізнес-форум.

Україну та Кіпр об'єднує широка мережа університетських партнерств, в рамках якої

здійснюється обмін студентами, професорсько-викладацьким складом, дослідниками, спільна організація і проведення курсів, семінарів і симпозіумів, обмін результатами досліджень. Найбільш інтенсивною є співпраця наступних навчальних закладів, між якими укладені угоди про взаєморозуміння та співробітництво: Інститут міжнародних відносин Київського національного університету ім. Тараса Шевченка та Європейський університет м. Нікосія; Одеський державний економічний університет та Університет Кіпру і Коледж туризму і готельного менеджменту Кіпру; Одеський національний університет ім. І. Мечнікова та Університет Кіпру і Університет м. Нікосія; Одеський національний університет «Одеська національна юридична академія» та Університет м. Нікосія; Маріупольський державний гуманітарний університет та Коледж туризму і готельного менеджменту Кіпру й Університет м. Нікосія; Донецький національний технічний університет та Кіпрський інститут; Національний педагогічний університет ім. М. Драгоманова та Європейський університет Кіпру.

2013 р. за сприяння Посольства України у м. Лімасол, була урочисто відкрита меморіальна дошка В. Григоровичу-Барському в пам'ять про перше відвідання ним Кіпру у 1726 р.

Важливим аспектом розвитку культурно-гуманітарного співробітництва є встановлені побратимські відносини між містами двох країн: Одесою та Ларнакою, Ялтою та Лімасолом, Маріуполем та Пафосом, Севастополем та Агія Напою.

За активного сприяння кіпрського Фонду ім. А. Левентіса, в Україні здійснюється низка проектів і програм: відкрито Археологічний музей в м. Одеса та профінансовано створення там майстерні-ательє для реставрації археологічних знахідок; здійсню-

ється спорудження Археологічного музею в Херсонесі; проведено реставрацію старовинних грецьких книг у бібліотеках Харкова та Києва тощо.

За даними Посольства України на Кіпрі, українська громада складає на 2017 р. 3,5 тис. осіб. В березні 2017 р. в Республіці Кіпр була офіційно зареєстрована перша асоціація українців «Товариство Українсько-кіпрської дружби».

З боку України інтерес до Кіпру поступово зростає. Так, якщо у 2010 р. Республіку Кіпр відвідало 11,7 тис. громадян України, то у 2015 р. – 57,3 тис. У свою чергу в 2010 р. Україну відвідало 10,4 тис. громадян Республіки Кіпр, у 2015 р. – 3 тис. У 2012 р. Кіпр став першою країною ЄС, яка надала громадянам України право подорожувати за «електронною візою».

ОБ'ЄКТИ КУЛЬТУРНО-ЦИВІЛІЗАЦІЙНОЇ СПАДЩИНИ

На Кіпрі існує три об'єкти культури, віднесені у 1980–2012 рр. до Списку Світової спадщини ЮНЕСКО.

Стародавнє місто Пафос, населене мешканцями ще за часів Неоліту, здавна було центром культу Афродіти, а також догрецьких богів родючості. За легендою, Афродіта народилася саме на цьому острові, де в XII ст. до н. е. мікенці спорудили на її честь храм. Мозаїки Неа Пафосу є одними з найвідоміших у світі. Об'єктами культурної спадщини, зокрема, є вілла Діоніса, вілла Тесея та її мозаїки, римський театр, грот Святої Соломонії, королівські гробниці та колона Святого Павла.

Церкви з розписами в районі Троодос дають загальне уявлення про візантійський та поствізантійський живопис на Кіпрі. Пам'ятки досить різноманітні – від маленьких церков, сільський архітектурний стиль яких надзвичайно різко контрастує з їх вишуканим оздобленням – церква Св. Миколая в с. Какопетрія

(XI ст.), церква Пресвятої Богородиці в с. Нікітарі (XII ст.), церква Пресвятої Богородиці в с. Лагудера (XII ст.), церква Пресвятої Богородиці в с. Мутуллас (XIII ст.), церква Архангела Михаїла в с. Педулас (XV ст.), церква Св. Хреста в с. Пелендрія (XII ст.), церква Пресвятої Богородиці в с. Галата (XVI ст.), церква Св. Хреста в с. Платаністаса (XV ст.), церква Преображення в с. Палайхорі (XVI ст.) – до великих монасти-

рів, таких, як монастир Св. Іоана Лампадістіса (XI ст.).

Поселення неоліту Хірокітія, населене в період з VII по IV тис. до н. е., – один із найцінніших доісторичних об'єктів у Східному Середземномор'ї.

До кіпрських шедеврів усного і нематеріального культурного спадку людства ЮНЕСКО віднесла мережива «лефкара» або «лефкаритика».

Електронні джерела:

Сайт Президента Республіки Кіпр: <http://www.presidency.gov.cy>

Сайт Палати представників Республіки Кіпр: <http://www.parliament.cy>

Сайт Статистичної служби Кіпру: <http://www.mof.gov.cy/mof/cystat/statistics.nsf>

Сайт уряду Турецької Республіки Північного Кіпру: <http://kkcthasbakanlik.org>

Посольство України в Республіці Кіпр: 10, Andrea Miaouli Str., Makedonitissa, Engomi, Nicosia, Cyprus; <http://www.mfa.gov.ua/cyprus>

Посольство Республіки Кіпр в Україні: Україна, м. Київ, вул. Бульварно-Кудрявська, 24, 2-й поверх; http://www.mfa.gov.cy/mfa/embassies/embassy_kiev.nsf

Література:

Panteli S. A. History of Cyprus: From Foreign Domination to Troubled Independence. – Bishop's Stortford, 2000. – 384 p.

Близнюк С. В. Королевство Кипр и итальянские морские республики в XIII–XV вв. – М., 2016. – 831 с.

Артамонова К. Ю. Статус Кипра в условиях Османской и Британской империй (до начала XX в.) // Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії. – 2014. – Вип. 17. – С. 56–66.

Richter H. A. Concise History of Modern Cyprus 1878–2009. – Wiesbaden, 2010. – 229 p.

Anastasiou H. Broken Olive Branch: Nationalism Ethnic Conflict and the Quest for Peace in Cyprus. – Syracuse, 2008. – Vol.1. – 256 p.; Vol. 2. – 312 p.

Анисимов Л. Н. Проблема Кипра: Исторический и международно-правовой аспекты. – М., 1986. – 180 с.

Ковальський С. В. Політика Великої Британії та позиція ООН у кіпрському питанні (1954–1974 pp.): автореф. дис... канд. іст. наук. – К., 2008. – 16 с.

Гаджиев Ф. Независимость де-факто: Турецкая Республика Северного Кипра. – М., 2008. – 173 с.

Ker-Lindsay J. EU Accession and UN Peacemaking in Cyprus. – London, 2005. – 214 p.

Ясірова Ю. Ф. Партийна система Республіки Кіпр в умовах євроінтеграції: автореф. дис ... канд. політ. наук. – Маріуполь, 2017. – 24 с.

Гуменюк Б. І. Українсько-кіпрські відносини: двадцять років динамічного розвитку // Зовнішня політика і дипломатія: традиції, тренди, досвід. – 2014. – Вип. 21. – Ч. 2. – С. 4–12.

Б. І. Гуменюк